

Ismeretlen nagyszombati nyomtatványok (1661, [1745 körül], 1758). A retrospektív nemzeti bibliográfiából hiányzó 1800 előtti, úgynevezett régi magyarországi nyomtatványok számbavétele folyamatosnak tekinthető. Az újabb nyomtatványok feltárását elsősorban az elmúlt években egyre gyarapodó számú, szisztematikus irodalom-, könyv- és könyvtártörténeti alapkutatások eredményezték. Ezt a ma már tekintélyes számú regisztrálatlan nyomtatványt sem Szabó Károly, sem Petrik Géza, sem az ő nyomtatvány-feldolgozó munkájukat szervezett keretekben folytató nemzeti könyvtári munkacsoportok korábban nem ismerték, konkrét meglétükre nem következtettek, és azt nem feltételezték. Borsa Gedeon becslése a nemzeti nyomtatvány-kincs bővülésének távlatairól az újabban feltárt dokumentumok tükrében minden tekintetben helytállóan bizonyul, a korábban ismeretlen 17–18. századi nyomtatványok száma évről-évre gyarapszik.¹ E kiadványok legfontosabb őrzőhelyei – a nyilvános könyvtárak mellett – a nyilvános levéltárak.² Ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni a releváns nem nyilvános gyűjteményeket, mindenekelőtt a magángyűjteményeket.

Az utóbbi tényre irányította figyelmemet – többek között – két körülmény a budapesti Egyetemi Könyvtárban fellelhető, Pázmány Péter egykori pozsonyi magánkönyvtárából származó kötetek feltárása során. Egyik az a végkövetkeztetés, hogy – a könyvek szétszóródása miatt – szinte bárhol-nan számíthatunk e különösen becses könyvtárból származó újabb kötetek további felbukkanására. Másrészt szinte kalandosnak mondható keresés végén sikerült „újra” fellelni egy magyarországi magángyűjteményben a pozsonyi Pázmány magánkönyvtárból származó, 1987-ben regisztrált kötetet.³ Az utóbbi kötet (Abraham BZOVIVS, *Concionum dominicalium totius anni tom I–II, Coloniae Agrippinae, A. Boetzerus, 1612*) az időközben felszámolt nagybörzsönyi plébániai könyvtárból a váci Egyházmegyei Gyűjtemény „érintésével”,⁴ több, általam ismeretlen magánkézen „megfordulva” került mai őrzési helyére.⁵ A kötet „keresés”-ekor megnyílt előttem több féltve őrzött magángyűjtemény, s áttekinthettem néhány, a tudományos kutatás számára „anonim” magánkönyvtár anyagát – azt az ígéretet téve, hogy amire felfigyeltem publikálhatom, de az őrzőhely és a tulajdonos megnevezése nélkül. Így lettem figyelmes több regisztrálatlan régi magyarországi nyomtatványra, melyek közül bemutatásra kiválasztottam három nagyszombati nyomtatványt.⁶

¹ Vö. például, BORSZA Gedeon, *Magyarországi nyomdászattörténet XV–XVII. század = Régi könyvek és kéziratok*, szerk. Pintér Márta, Budapest, 1974, 85–96; új kiadása például, *Bevezetés a régi magyar irodalom filológiájába*, szerk. Hargittay Emil, Budapest, Universitas Könyvkiadó, 1996, 20–27.

² A legutóbb megjelent ilyen tartalmú dolgozat: KÁDÁR Zsófia, *Két ismeretlen társulati kisnyomtatvány a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltárából*, Pótlás az RMNy-hez = *Magyar Könyvszemle*, 2013, 372–380.

³ LÁSZLÓ Mihály, *Pázmány Péter könyvtárának két kötete = Magyar Könyvszemle*, 1987, 221.

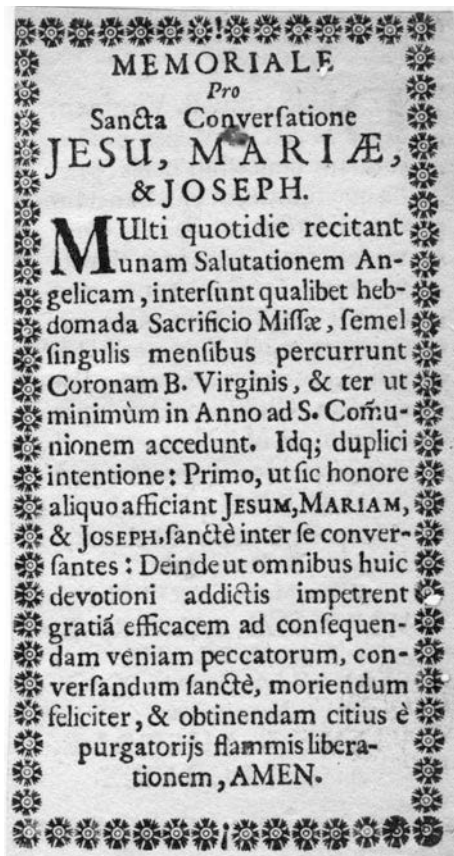
⁴ A kötet több oldaláról sikertelenül próbálták meg eltávolítani a jól olvasható köriratú gyűjteményi pecsétet.

⁵ KNAPP Éva, *Pázmány Péter pozsonyi magánkönyvtárának kötetei a budapesti Egyetemi Könyvtárban = Pázmány nyomában*, Tanulmányok Hargittay Emil tiszteletére, Vác, Mondat Kft., 2013, 283–303, itt: 285.

⁶ A nyomtatványok nem találhatók meg ZELLIGER Alajos, *Pantheon Tyrnaviense* (Tyrnaviae, 1931) című kiadványát ismételten megjelentető, azt a magyar és a szlovák nemzeti bibliográfia újabb tételeivel és válogatott adalékaival bővítő, az alapvető könyvészeti jobbításokat és kritikát azonban nagyjából nélkülöző új kiadásában. *Ave Tyrnavia! Opera impressa Tyrnaviae Typis Academicis, 1648–1777*, [szerk.] Stephanus Käfer, Esther Kovács, Budapestini, Strigonii, Tyrnaviae, vyd. Trnavskej univerzity v Trnave – SAV, 2013.

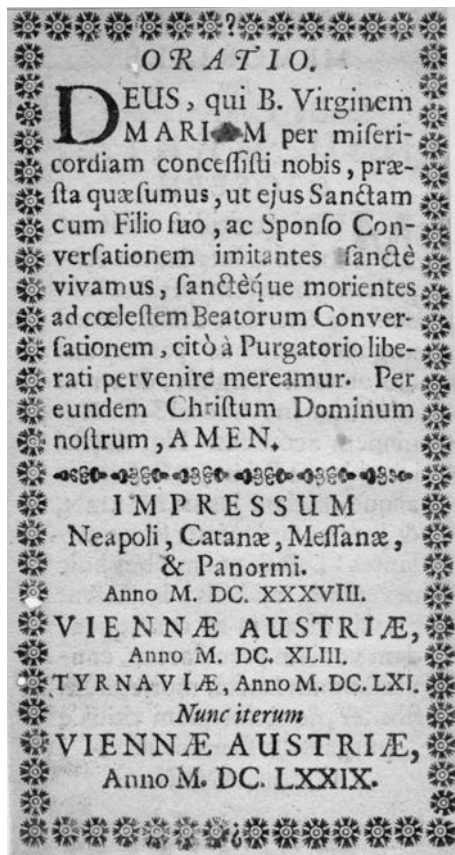
I. Egy XVII. századi nagyszombati nyomtatvány „emlékezete” (1661)

Memoriale Pro Sancta Conversatione Jesu, Mariae, et Joseph a címe annak az egyleveles, recto és verso oldalán egyaránt nyomdadíszek és egy-egy írásjel (‘!’; ‘?’) felhasználásával bekeretezett, körülvágott imalapnak, mely egy, a 17. században közkedvelt katolikus áhítati gyakorlatot örökít meg. A Szentcsalád (Jézus Krisztus, Szűz Mária és Szent József) tagjaival folytatott „szent társalgás-”ra (sancta conversatio) emlékeztető irat (memoriale) rectóján egy, a leírás szerint sokak által végzett imádkozási formula és annak gyakorlati „hasznossága” olvasható. (1. kép) A versóra egy imádság (oratio) szövegét nyomtatták, melynek elmondása egyrészt elősegíti a korábban leírt áhítatgyakorlat Istentől való

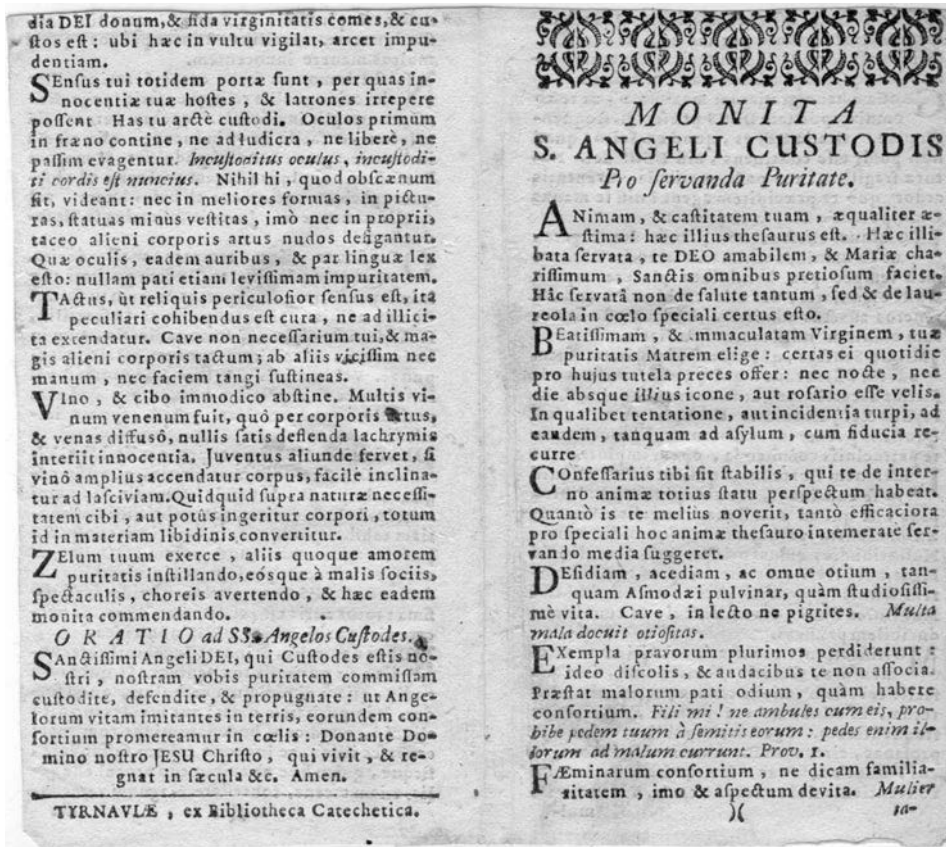

1. kép. *Memoriale Pro Sancta Conversatione Jesu, Mariae et Joseph*, (Impressum. Neapoli, Catanæ, Messanæ et Panormi, 1638. / Viennæ Austriae, 1643. / Tyrnaviæ, 1661. / Nunc iterum Viennæ Austriae, 1679.)

□_{1r}, Imalap, instrukcióval
a szent társalkodás áhítathoz

2. kép. *Memoriale Pro Sancta Conversatione Jesu, Mariae et Joseph*, (Impressum. Neapoli, Catanæ, Messanæ et Panormi, 1638. / Viennæ Austriae, 1643. / Tyrnaviæ, 1661. / Nunc iterum Viennæ Austriae, 1679.) □_{1v}, Imalap, Oratio Istenhez a szent társalkodás áhítat elfogadásáért és a purgatóriumból való azonnali szabadulásért – az egyleveles nyomtatvány verzója a korábbi kiadásokat is felsoroló impressummal

3. kép. *Monita [sancti] Angeli Custodis Pro servanda Puritate*, (Tyrnaviae, ex Bibliotheca Catechetica), [1745k.] (1r.) (2v.)
Az imalap 1. oldala a címmel és a 4. oldal az impresszummal

elfogadását, másrészt a megholtak lelkének purgatóriumból való gyors kiszabadulását. Végül – valószínűleg az áhítat közkedveltségének és elterjedtségének tanúsítására – feltüntették nem csupán a konkrét kiadás, hanem a szöveg-együttes korábbi kiadásainak megjelenési adatait is „Impressum” megjelöléssel. Eszerint ezt a bécsi 1679-ben megjelent nyomtatványt korábban Nagyszombatban (1661), Bécsben (1643) és első ízben 1638-ban Itáliában négy különböző városban (Nápoly, Catania, Messina és Palermo) jelentették meg. (2. kép)

Ez az impresszum-együttes egy, ma még példányból nem ismert nagyszombati nyomtatvány emlékéét őrzi, melynek ott a helye a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* negyedik kötetében a 2994. és 2995. tétel között.⁷ A körülvágott nyomtatvány mérete 123 × 63 mm.

⁷ *Régi Magyarországi Nyomtatványok, IV, 1656–1670*, szerk. P. Vásárhelyi Judit, Budapest, Akadémiai Kiadó, OSZK, 2012.

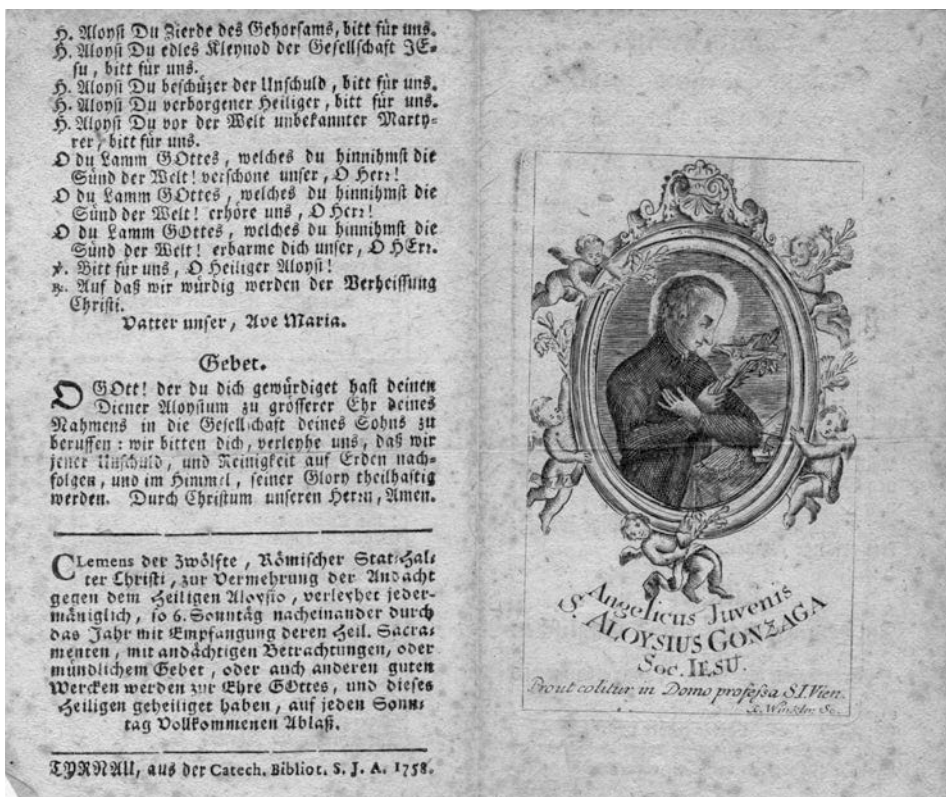

4. kép. *Monita S. Angeli Custodis Pro servanda Puritate*,
(Tyrnaviae, ex Bibliotheca Catechetica), [1745k.]_(1v) _(2r)
Az imalap 2. és 3. oldal

II. *A nagyszombati Bibliotheca Catechetica kiadvány-sorozat egy ismeretlen darabja [1745 körül]*
A müncheni jezsuiták könyvkiadó alapítványa⁸ mintájára a nagyszombati jezsuita kollégiumban megszervezett Bibliotheca Catechetica⁹ által kiadott nyomtatványok közé tartozik az a kétlevelés (1)⁽²⁾, erősen körülvágott (oldalanként 123 × 70 mm) kisnyomtatvány, melynek címe *Monita S. Angeli Custodis Pro servanda Puritate* (Tyrnaviae, ex Bibliotheca Catechetica). Hasonló címen két további, eltérő impresszumú nyomtatványt tart számon a könyvészeti irodalom. Az Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatványtárában őrzött példány kolofonból és kronosztichonból származó

⁸ BRÜCKNER, Wolfgang, *Zum Literaturangebot des Goldenen Almosens. Verifikations- und Beurteilungsprobleme = Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 1984, 1, 121–139.

⁹ Hasonló könyvkiadó tevékenységet végzett katolikus hitvédelmi céllal a pozsonyi Szent Megváltóról elnevezett (Sanctus Salvator) jezsuita kollégiumban létrehozott Bibliotheca Polemico Catechetica (teljes neve: Bibliotheca Polemico Catechetica Societatis Jesu Posonii ad Sanctum Salvatorem).

5. kép. *Angelicus Juvenis S. Aloysius Gonzaga Soc. Jesu [...]*,
 (Tyrnau, aus der Catech. Bibliot.

S. J., 1758), [1r, 12v]

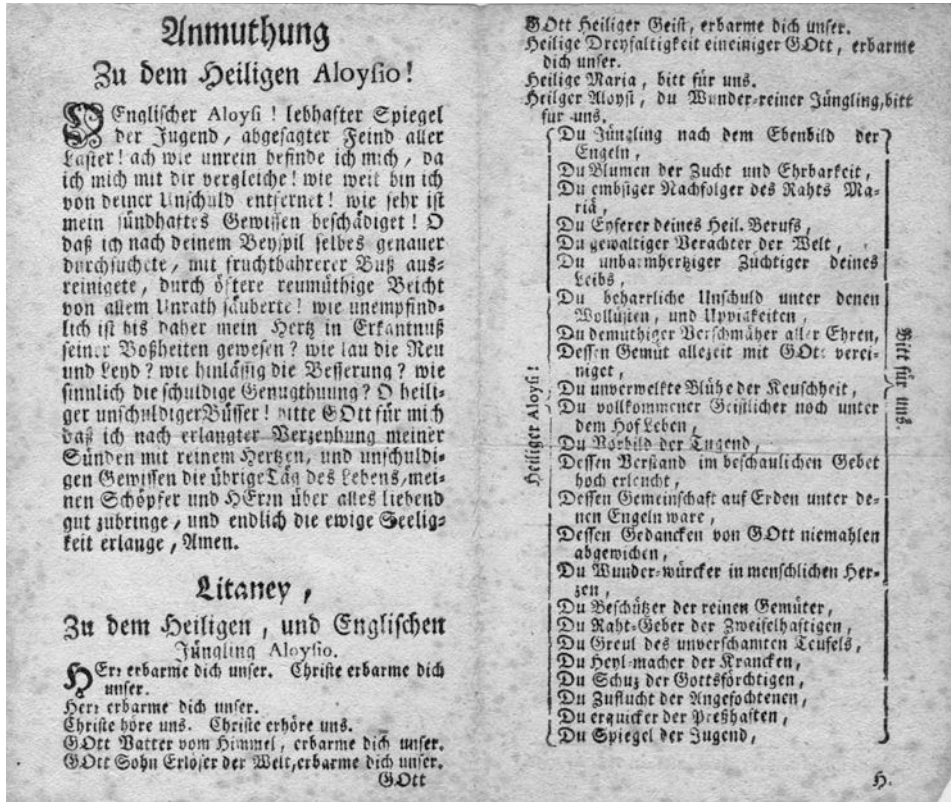
Az imalap 1. oldala rézmetszettel és a 4. oldal az impresszummal

impresszuma „Tyrnaviae, typis Universitatis, 1745”;¹⁰ a Szlovákiában számba vett másik kiadás unikum példánya nyomdahelyet, nyomdát és nyomtatási időt nem tartalmaz.¹¹

Az újonnan regisztrált nyomtatvány kolofonból származó, évszámot nem tartalmazó impresszuma („Tyrnaviae, ex Bibliotheca Catechetica”) eltér a már könyvésztileg feltárt két másik kiadásétól, ugyanis ez a kisnyomtatvány nem tartalmaz kronosztechont és kolofonja a nyomdahely mellett nem a nyomdát, hanem a kiadványsorozatot nevezi meg. Lehetőség szerinti datálása az 1745-ben nyomtatott kiadás figyelembe vételével [1745 körül]. (3. kép) Az új kiadás további sajátossága a cím fölötti nyomdai díszekből összeállított fejléc és az egyes figyelmeztetések (monita) kezdőbetűjének kiemelése félkövér, nagyméretű betűkkel, melyek egymás után olvasva kiadják az abc betűsorát

¹⁰ *Magyarország bibliographiája 1712–1860*, VII, Pótlások [...], Budapest, OSZK, 1989, 341.

¹¹ *Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storičia I–VI*, red. Agáta Klimeková, Eva Augustínová, Janka Ondroušková, Martin, 2008, [nr.] 6232; mindkét nyomtatványt lásd, *Ave Tyrnavia*, i. m. (6. jegyzet) 1745/47–48.

6. kép. *Angelicus Juvenis S. Aloysius Gonzaga Soc. Jesu [...]*,
 (Tyrnau, aus der Catech. Bibliot. S. J., 1758), [1_v], [2_r]
 Az imalap 2. és 3. oldala

'A'-tól 'Z'-ig. (4. kép) A tisztaság megőrzését célzó utolsó őrangyalai figyelmeztetés után rövid, fohászra emlékeztető oratio olvasható, szintén az Őrangyalhoz.

E három kiadás mellett, minden valószínűség szerint, előkerülhetnek még a *Monita S[ancti] Angeli Custodis Pro servanda Puritate* további kiadásai is, mivel ez és az ehhez hasonló tartalmú kiadványok alapvetően hozzátartoztak a jezsuita nevelés újkori eszköztárához. A nyomtatványnak helye van az Országos Széchényi Könyvtárban kiadásra váró, a XVIII. századi nemzeti bibliográfiát tovább bővítő úgynevezett „Petrik IX” összeállításban.

III. Kívánság (kérelem) az angyali ifjúhoz, Gonzága Szent Alajoshoz (1758)

A harmadik, eddig ismeretlen nagyszombati nyomtatványnak, egy kétleveles (□²) német nyelvű imalapnak nem találtam előzményét a könyvészeti irodalomban. A „Tyrnau, aus der Catech. Bibliot. S. J. A. 1758.” kolofonból származó impresszum szerint ez a nyomtatvány is beletartozik a nagyszombati jezsuita kollégiumban megszervezett Bibliotheca Catechetica alapítvány által kiadott sorozatba. Első oldalán egy, a nyomtatvány címévé emelhető *Angelicus Juvenis S. Aloysius Gonzaga Soc. Jesu [...]* feliratú rézmetszet (lemez méret 93 × 57 mm) látható. (5. kép) A jobbra lent szignált („IC Winkler, Sc.”) rézmetszetet egy Magyarország számára is dolgozó bécsi művész,

Johann Christoph Winkler¹² készítette. Az ábrázolás a szent helyi tiszteletben részesített kultusz-képéről készült, melyet a bécsi jezsuiták Domus Professusában őriztek. A metszet egy letakart, rózsafüzéres, nyitott könyvön felfordított koronás asztal sarkára könyöklő jezsuita öltözetű fiatal szentet örökít meg. A mellén keresztbe tett kézzel álló Szent Alajos a jobb kezében tartott feszületre és nyíló liliomra tekint. Azaz ez a derékkép az alig harminc évvel korábban szentté avatott ifjút attribútumaival együtt ábrázolja. A kép ovális barokk keretét öt puttó tartja, mindegyikük keze egy-egy, a szent tisztaságára utaló nyíló liliomot tart. A képet alulról tartó puttó kezében a liliomon kívül egy másik szimbólum is látható, egy lángoló szív (az Isten iránti szeretet jelképe). A képre metszett felirat a szent nevén kívül („Angelicus Juvenis S. Aloysius Gonzaga Soc. Iesu”) pontosan megnevezi a kultusztárgy helyét („Prout colitur in Domo professa S I. Vien.”) is.

Ez az imalap egyrészt biztosította a bécsi kép ismeretének és tiszteletének magyarországi, nagyszombati terjesztését. Másrészt áhítati szövegeket tartalmaz, melyek elmondásával segítségért lehetett fordulni a szenthez. (6. kép) Az első szöveg egy kívánságot, kérelmet fogalmaz meg, melynek célja, hogy a szent tartsa távol az imádkozótól a bűnös szenvedélyt (Laster), segítse őt az ártatlanság (Unschuld) megőrzésében és tegye lehetővé a szent példájának követését. Ezt követi a szent litániája, végül egy imádság. Az áhítati szövegeket XII. Kelemen pápa teljes búcsú engedélye követi, a búcsú elnyerésének Szent Alajoshoz tiszteletéhez kötött feltételeivel.

Ez a kiadvány is egyrészt hozzátartozott a jezsuita nevelés újkori eszköztárához, másrészt becses, unikum példája a XVIII. századi magyarországi Gonzága Alajos tiszteletnek,¹³ valamint a bécsi kultusztárgy hazai ismeretének. Ennek a nyomtatványnak is ott a helye a kiadásra váró XVIII. századi nemzeti bibliográfiát bővítő úgynevezett „Petrik IX” összeállításban.

KNAPP ÉVA

¹² PATAKY Dénes, *A magyar rézmetszés története a XVI. századtól 1850-ig*, Budapest, Közköztudásügyi Kiadványkötet, 1951, 36; vö. KNAPP ÉVA, *Officium Rákócziánium, az I. Rákóczi Ferencről elnevezett imádságoskönyv története és nyomtatott kiadásai*, Budapest, Borda Antikvárium, 2000.

¹³ A szent magyarországi kultuszára vonatkozó ismert adatokat I. BALINT Sándor, *Ünnepi kalendárium*, I, Budapest, Szent István Társulat, 1977, 458–460.